

ACTA

České biskupské konference

ROČNÍK 2024 | ČÍSLO **19**

VYDALA ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE

PRAHA, 1. PROSINCE 2024

(PRO VNITŘNÍ POTŘEBU)

2. NOTA DIKASTERIA PRO NAUKU VÍRY „*GESTIS VERBISQUE*“ O PLATNOSTI SVÁTOSTÍ

PŘEDSTAVENÍ DOKUMENTU

Již na plenárním shromáždění dikasteria v lednu 2022 vyjádřili jeho členové, kardinálové a biskupové, své znepokojení nad množícími se situacemi, kdy byla zjištěna neplatnost vysluhovaných svátostí. Závažné úpravy materie nebo formy svátostí, které způsobily neplatnost jejich slavení, pak vedly k nutnosti dohledat dotčené osoby, aby se obřad křtu nebo biřmování opakoval, a značný počet věřících právem vyjádřil své rozhořčení. Například místo zavedené formule pro křest byly použity formule jako: „Já tě křtím ve jménu Stvořitele...“ a „Ve jménu tatínka a maminky ... tě křtíme.“ V podobné závažné situaci se ocitli i kněží, kteří byli pokřtěni podobnými formulemi. Bolestně zjistili neplatnost svého svěcení a svátostí, které sami do té doby udíleli.

Zatímco v jiných oblastech pastoračního působení církve je dostatek prostoru pro kreativitu, v oblasti slavení svátostí se taková vynalézavost mění spíše v „manipulativní zvůli“, a proto se jí nelze dovolávat.¹ Změna formy svátosti nebo její materie je tedy vždy skutek vážně nedovolený a zasluhuje exemplární trest právě proto, že taková svévolná gesta jsou schopna způsobit věřícímu Božímu lidu vážnou újmu.

Ve svém projevu k našemu dikasteriu na nedávném plenárním shromáždění 26. ledna 2024 Svatý otec připomněl, že „prostřednictvím svátostí se věřící stávají schopnými prorocství a svědectví. A naše doba obzvlášť naléhavě potřebuje proroky nového života a svědky lásky: milujme proto a dávejme milovat krásu a spásnou moc svátostí!“ V této souvislosti také uvedl, že „od služebníků je vyžadována

1 Kongregace pro nauku víry, *Věroučná formule ohledně úpravy svátostné formule křtu* (24. června 2020), pozn. 2.

zvláštní péče při jejich udělování a při odhalování pokladů milosti, které věřícím předávají“.²

Svatý otec nás tedy na jedné straně vyzývá, abychom jednali tak, aby věřící mohli plodně přistupovat ke svátostem, na druhé straně však zdůrazňuje výzvu ke „zvláštní péči“ při jejich udělování.

Od nás služebníků se proto vyžaduje, abychom překonali pokušení cítit se vlastníky církve. Musíme se naopak stát velmi vnímavými vůči daru, který nás předchází: nejen daru života či milosti, ale také pokladům svátostí, které nám svěřila matka církev. Nejsou naše! A věřící mají právo je přijímat tak, jak je uspořádává církev: tímto způsobem jejich slavení odpovídá Ježíšovu úmyslu a činí velikonoční událost aktuální a účinnou.

S posvátnou úctou, kterou jako služebníci chováme k tomu, co církev stanovila ohledně materie a formy každé svátosti, projevujeme před společenstvím pravdu, že „hlavou církve, a tedy skutečným předsedajícím bohoslužby, je jedině Kristus“.³

Nóta, kterou zde předkládáme, se tedy nezabývá pouze technickou, nebo dokonce „rigorózní“ otázkou. Jejím zveřejněním chce dikasterium především jasně vyjádřit prioritu Božího působení a pokorně chránit jednotu Kristova těla, kterým je církev v jejích nejsvětějších gestech.

Kéž tento dokument, jednomyslně schválený 25. ledna 2024 členy dikasteria shromážděnými na plenárním shromáždění a poté samotným Svatým otcem Františkem, obnoví ve všech služebnících církve plné vědomí toho, co nám řekl Kristus: „Ne vy jste si vyvolili mne, ale já jsem si vyvolil vás“ (Jan 15,16).

Víctor Manuel card. FERNÁNDEZ
Prefekt

2 František, *Projev k účastníkům plenárního zasedání Dikasteria pro nauku víry*, Sala Clementina (26. ledna 2024), in *L'Osservatore Romano*, 26. ledna 2024, s. 7.

3 Dikasterium pro nauku víry, *Nóta Gestis verbisque* o platnosti svátostí (2. února 2024), č. 24.

ÚVOD

1. Skutky a slovy mezi sebou úzce propojenými Bůh zjevuje a uskutečňuje svůj plán spásy pro každého muže a ženu, kteří mají tvořit společenství s ním.⁴ Tento spásný vztah se účinně uskutečňuje v liturgickém dění, kde zvěstování spásy, které zaznívá v hlásaném slově, nachází svou aktualizaci ve svátostných gestech. Ta totiž zpřítomňují v lidských dějinách Boží spásné působení, které má svůj vrchol v Kristových Velikonocích. Vykupitelská síla těchto gest dává kontinuitu dějinám spásy, kterou Bůh uskutečňuje v čase.

Svátosti ustanovené Kristem jsou tedy úkony, které prostřednictvím smyslových znamení uskutečňují živou zkušenost tajemství spásy a umožňují lidem účast na božském životě. Jsou to „mistrovská díla Boží“ v nové a věčné smlouvě, síly, které vycházejí z Kristova těla, úkony Ducha působícího v jeho těle, jímž je církev.⁵

Proto církev v liturgii s věrnou láskou a úctou slaví svátosti, které jí svěřil sám Kristus, aby je uchovávala jako vzácné dědictví a zdroj svého života a poslání.

2. Bohužel je třeba poznamenat, že liturgické slavení, zejména slavení svátostí, není vždy prováděno v plné věrnosti církví předepsaným obřadům. Několikrát toto dikasterium zasáhlo, aby vyřešilo pochybnosti o platnosti svátostí slavených v rámci římského ritu při nedodržení liturgických norem, přičemž někdy muselo dojít k bolestnému závěru a konstatovat, že v těchto případech byli věřící okradeni o to, co jim náleží, „totiž o velikonoční tajemství slavené ve formě obřadu stanoveném církví“.⁶ Jako příklad lze uvést slavení křtu, při němž byla svátostná formule pozměněna v jednom ze svých podstatných prvků, čímž se svátost stala neplatnou, a tím byla ohrožena budoucí svátostná

4 Srov. Druhý vatikánský koncil, Věroučná konstituce o Božím zjevení *Dei verbum* (18. listopadu 1965), č. 2, in *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2002 – AAS 58 (1966), s. 818.

5 Srov. *Katechismus katolické církve*, č. 1116.

6 František, apoštolský list *Desiderio desideravi* (29. června 2022), č. 23, in *L'Osservatore Romano*, 30. června 2022, s. 9.

cesta těch věřících, pro něž se s velkými obtížemi muselo opakovat nejen slavení křtu, ale i následně přijatých svátostí.⁷

3. Za určitých okolností lze pozorovat dobrou vůli některých služebníků, kteří buď neúmyslně, nebo vedeni upřímnými pastoračními pohyby slaví svátosti tak, že upravují základní formule a obřady stanovené církví, snad aby je podle svého názoru učinili vhodnějšími a srozumitelnějšími. Často se však za odkazem „na pastorační motivace mnohdy, možná nevědomky, skrývá subjektivistický posun a manipulativní sklony“.⁸ Tímto způsobem se projevuje i mezera ve formaci, zejména ohledně vědomí hodnoty symbolického jednání, které je podstatným rysem liturgicko-svátostního úkonu.

4. S úmyslem pomoci biskupům v jejich úkolu podporovatelů a strážců liturgického života jim svěřených partikulárních církví hodlá Dikasterium pro nauku víry v této nótě nabídnout některé prvky doktrinárního charakteru k rozlišení platnosti slavení svátostí, přičemž věnuje pozornost i některým disciplinárním a pastoračním aspektům.

5. Účel tohoto dokumentu se vztahuje také na katolickou církev jako celek. Teologické argumenty, které jej inspirují, se však někdy uchylují ke kategoriím vlastním latinské tradici. Proto se svěřuje synodě nebo shromáždění hierarchů jednotlivých východních katolických církví, aby náležitě přizpůsobily ustanovení tohoto dokumentu a použily svůj vlastní teologický jazyk, pokud se liší od jazyka používaného v textu. Výsledek by pak měl být před zveřejněním předložen ke schválení Dikasteriu pro nauku víry.

I. CÍRKEV SE PŘIJÍMÁ A VYJADŘUJE VE SVÁTOSTECH

6. Druhý vatikánský koncil analogickým způsobem vztahuje pojem svátosti na celou církev. Když v konstituci o posvátné liturgii

7 Některí kněží museli konstatovat neplatnost svého svěcení a svátostných úkonů, které slavili, právě pro nedostatek platného křtu (srov. kán. 842), a to kvůli nedbalosti těch, kteří jim svátost svévolně udělili.

8 Kongregace pro nauku víry, *Věroučná formule ohledně úpravy svátostné formule křtu* (24. června 2020), pozn. 2.

potvrzuje, že „z boku Krista, zesnulého na kříži, vzešlo obdivuhodné tajemství celé církve“, ⁹ odkazuje tím na Otcům drahé typologické čtení vztahu mezi Kristem a Adamem. ¹⁰ Koncilní text evokuje známé tvrzení svatého Augustina, ¹¹ který vysvětluje: „Adam spí, aby mohla být utvořena Eva; Kristus umírá, aby mohla být utvořena církev. Ze strany spícího Adama se utváří Eva; ze strany Krista mrtvého na kříži, zasaženého kopím, plynou svátosti, jimiž se utváří církev.“ ¹²

7. Dogmatická konstituce o církvi znovu potvrzuje, že církev je „v Kristu jakoby svátost neboli znamení a nástroj vnitřního spojení s Bohem a jednoty celého lidstva“. ¹³ To se uskutečňuje především prostřednictvím svátostí, v každé z nich se svým způsobem aktualizuje svátostná povaha církve, Kristova těla. Chápání církve jako všeobecné svátosti spásy „ukazuje, jak svátostná ekonomie nakonec určuje způsob, jakým Kristus, jediný Spasitel, prostřednictvím Ducha Svatého zasahuje naši existenci ve specifičnosti jejích okolností. Církev se přijímá a zároveň se vyjadřuje v sedmi svátostech, jejichž

9 Druhý vatikánský koncil, Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum Concilium* (4. prosince 1963), č. 5, in *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2002 – AAS 56 (1964), s. 99, 107.

10 Takto tuto skutečnost komentuje papež František: „Paralela mezi prvním a novým Adamem je překvapivá: tak jako Bůh stvořil Evu z boku prvního Adama, poté co na něj nechal sestoupit hluboký spánek, podobně z boku nového Adama, spícího smrtelným spánkem, vznikla nová Eva, církev. Ohromují nás slova, o nichž si můžeme myslet, že si je nový Adam přivlastnil při pohledu na církev: ‚To je konečně kost z mých kostí a tělo z mého těla!‘ (Gn 2,23). Protože jsme uvěřili Slovu a sestoupili do křestní vody, stali jsme se kostí z jeho kostí a tělem z jeho těla“ (František, apoštol. list *Desiderio desideravi*, č. 14).

11 Srov. sv. Augustin, *Enarrationes in Psalmos* 138, 2: CCL 40, 1991: „Eva se zrodila z boku spícího [Adama], církev z boku trpícího [Krista].“

12 Týž, *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 10: PL 35, 1463.

13 Druhý vatikánský koncil, Dogmatická konstituce *Lumen gentium* (21. listopadu 1964), č. 1, in *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2002 – AAS 57 (1965), 5. Srov. tamtéž, č. 9, 48, in AAS 57 (1965), s. 12–14, 53–54; tamtéž, Pastorální konstituce *Gaudium et spes* (7. prosince 1965), č. 5, 26, in AAS 58 (1966), s. 1028–1029, 1046–1047.

prostřednictvím Boží milost konkrétně ovlivňuje existenci věřících, aby se celý život, vykoupený Kristem, stal bohoslužbou milou Bohu.¹⁴

8. Právě tím, že Kristus ustavuje církev jako své mystické tělo, činí věřící účastnými svého vlastního života a skrze svátosti je reálně a tajemně spojuje se svou smrtí a vzkříšením.¹⁵ Posvěcující moc Ducha Svatého působí ve věřících prostřednictvím svátostných znamení,¹⁶ činí z nich živé kameny duchovní stavby, založené na úhelném kameni, jímž je Kristus Pán,¹⁷ a ustavuje je jako kněžský lid, účastníky jediného Kristova kněžství.¹⁸

9. Sedm životně důležitých gest, která Tridentský koncil slavnostně prohlásil za Bohem ustanovená,¹⁹ představuje privilegované místo setkání s Kristem Pánem, který uděluje svou milost a který slovy a rituálními úkony církve živí a posiluje víru.²⁰ Právě v eucharistii a všech ostatních svátostech „je nám zaručena možnost setkat se s Pánem Ježíšem a být osloveni mocí jeho Velikonoc“.²¹

10. Církev si je vědoma této skutečnosti a od samého počátku věnuje zvláštní péči pramenům, z nichž čerpá životodárnou sílu pro svou existenci a své svědectví: Božímu slovu, dosvědčenému Písmem svatým a Tradicí, a svátostem, slaveným v liturgii, jejichž prostřednictvím je neustále přiváděna zpět ke Kristovu velikonočnímu tajemství.²²

Zásahy Magisteria do svátostných záležitostí byly vždy motivovány zásadní starostí o věrnost slavenému tajemství. Církev má totiž povinnost zajistit prvenství Božího působení a chránit jednotu Kristova

14 Benedikt XVI., postsynod. apoštol. exhort. *Sacramentum caritatis* (22. února 2007), č. 16, in *AAS* 99 (2007), s. 118.

15 Srov. *Lumen gentium*, č. 7, in *AAS* 57 (1965), s. 9–11.

16 Srov. tamtéž, č. 50, in *AAS* 57 (1965), s. 55–57.

17 Srov. 1 Petr 2, 5; Ef 2, 20; *Lumen gentium*, č. 6, in *AAS* 57 (1965), s. 8–9.

18 Srov. 1 Petr 2, 9; Zj 1, 6; 5,10; *Lumen gentium*, č. 7–11, in *AAS* 57 (1965), s. 9–16.

19 Srov. Tridentský koncil, *Decretum de sacramentis*, can. 1: DH 1601.

20 Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 59, in *AAS* 56 (1964), s. 116.

21 František, apoštol. list *Desiderio desideravi*, č. 11, in *L'Osservatore Romano*, 30. června 2022, s. 8.

22 Srov. *Dei verbum*, č. 9, in *AAS* 58 (1966), s. 821.

těla v těch úkonech, které nemají obdoby, protože jsou posvátné „par excellence“ s účinností zaručenou Kristovým kněžským působením.²³

II. CÍRKEV STŘEŽÍ SVÁTOSTI A JE JIMI STŘEŽENA

11. Církev je „služebnicí“ svátostí, není jejich paní.²⁴ Jejich slavením sama přijímá jejich milost, střeží je a je jimi naopak střežena. *Potestas*, kterou může vykonávat ve vztahu ke svátostem, je analogická *potestas*, kterou má ve vztahu k Písmu svatému. V něm církev uznává Boží slovo, které bylo sepsáno pod vlivem Ducha Svatého, a stanovuje kánon posvátných knih. Zároveň se však podřizuje tomuto Slovu, které „zbožně slyší, svědomitě střeží a věrně vykládá“.²⁵ Podobným způsobem církev s pomocí Ducha Svatého uznává ta posvátná znamení, skrze něž Kristus uděluje milost vycházející z Velikonoc, určuje jejich počet a pro každé z nich uvádí podstatné prvky.

Církev si je přitom vědoma, že spravovat Boží milost neznamená přivlastňovat si ji, ale činit se nástrojem Ducha při předávání Kristova velikonočního daru. Především si uvědomuje, že její *potestas* vzhledem ke svátostem se zastavuje u jejich podstaty.²⁶ Tak jako při kázání musí církev vždy věrně hlásat evangelium Krista, který zemřel a vstal z mrtvých, tak i ve svátostných gestech musí uchovávat spásná gesta, která jí svěřil Ježíš.

12. Je pravda, že církev ne vždy jednoznačně označovala gesta a slova, v nichž tato látka *divinitus instituta* spočívá. Pro všechny svátosti se každopádně jeví jako zásadní ty prvky, které církevní magisterium, naslouchající *sensus fidei* Božího lidu a v dialogu s teologií, nazvalo materií a formou, k nimž se přidává úmysl služebníka.

23 Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 5, 7, in *AAS* 56 (1964), s. 99, 100–101.

24 Srov. 1 Kor 4, 1.

25 *Dei verbum*, č. 10, in *AAS* 58 (1966), s. 822.

26 Srov. Tridentský koncil, *Sezení XXI*, kap. 2: DH 1728: „Dále koncil prohlašuje, že církev měla vždy pravomoc stanovit a upravit při udílení svátostí, aniž by byla dotčena jejich podstata, ty prvky, které považovala za užitečnější pro ty, kdo je přijímají, nebo pro uctívání týchž svátostí, a to podle různosti okolností, časů a míst.“; *Sacrosanctum Concilium*, č. 21, in *AAS* 56 (1964), s. 105–106.

13. *Materie* svátosti spočívá v lidském jednání, skrze které koná Kristus. Někdy je přítomen materiální prvek (voda, chléb, víno, olej), jindy zvlášť výmluvné gesto (znamení kříže, vkládání rukou, ponoření, polití, souhlas, pomazání). Taková tělesnost se ukazuje jako nezbytná, protože zakotvuje svátost nejen v lidských dějinách, ale také a zásadněji v symbolickém řádu stvoření a přivádí ji zpět k tajemství vtělení Slova a jím uskutečněného vykoupení.²⁷

14. *Formu* svátosti tvoří slovo, které dává materii transcendentní význam, přetváří běžný význam materiálního prvku a čistě lidský význam prováděného úkonu. Toto slovo vždy v různé míře čerpá inspiraci z Písma svatého,²⁸ je zakořeněno v živé církevní Tradici a bylo autoritativně definováno církevním magisteriem na základě pečlivého rozlišování.²⁹

15. Jelikož jsou materie a forma zakotveny v Písmu a Tradici, nikdy nezávisely a ani nemohou záviset na vůli jednotlivce nebo jednotlivého společenství. Úkolem církve není určovat materii a formu podle libovůle nebo svévole kohokoli, ale chránit podstatu svátostí (*salva illorum substantia*)³⁰ a v poslušnosti vůči působení Ducha je autoritativně definovat.

U některých svátostí se zdá, že jejich materie a forma jsou podstatně vymezeny od samého počátku, takže jejich ustanovení Kristem je bezprostřední; u jiných se vymezení podstatných prvků zpřesnilo až v průběhu složitých dějin, někdy přitom docházelo k významnému vývoji.

27 Srov. František, enc. *Laudato si'* (24. května 2015), č. 235–236, Paulínky, Praha 2018, též in *AAS* 107 (2015), s. 939–940; týž., apoštol. list *Desiderio desideravi*, č. 46, in *L'Osservatore Romano*, 30. června 2022, s. 10; *Katechismus katolické církve*, č. 1152.

28 Právě ve svátostech a zvláště v eucharistii dosahuje Boží slovo své maximální účinnosti.

29 Srov. Jan 14,26; 16,13.

30 Tridentský koncil, *Sezení XXI*, kap. 2: DH 1728. Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 38, in *AAS* 56 (1964), s. 110.

16. V tomto ohledu nelze přehlížet, že když církev zasahuje do určování konstitutivních prvků svátosti, jedná vždy v souladu s tradicí, aby lépe vyjádřila milost, kterou svátost uděluje.

Právě v tomto kontextu vyzvala liturgická reforma svátostí, která proběhla podle principů Druhého vatikánského koncilu, k revizi obřadů, aby jasněji vyjadřovaly svaté skutečnosti, které naznačují a působí.³¹ Církev se svým magisteriem vykonává ve svátostných záležitostech svou *potestas* v návaznosti na onu živou tradici, která pochází od apoštolů a postupuje v církvi s pomocí Ducha Svatého.³²

Církev tedy pod vlivem Ducha Svatého uznává svátostný charakter některých obřadů a považuje je za odpovídající Ježíšovu záměru učinit velikonoční událost skutečnou a sdílenou.³³

17. U všech svátostí se v každém případě pro platnost slavení vždy vyžadovalo dodržování jak materie, tak formy, a to s vědomím, že svévolné změny jedné a/nebo druhé – jejichž závažnost a neplatnost je třeba pokaždé zjistit – ohrožují účinné udělování svátostné milosti ke zjevné škodě věřících.³⁴ Materie i forma, shrnuté v Kodexu ka-

31 Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 21, in *AAS* 56 (1964), s. 105–106. Církev vždy dbala na zachování zdravé tradice a připravovala půdu pro oprávněný pokrok. Proto se při reformě obřadů řídila pravidlem, „aby nové formy organicky vyrůstaly z forem, které již existují“: tamtéž, č. 23, in *AAS* 56 (1964), s. 106. Na důkaz toho viz: Pavel VI., apoštol. konst. *Pontificalis Romani* (18. června 1968), in *AAS* 60 (1968), s. 369–373; týž, apoštol. konst. *Missale Romanum* (3. dubna 1969), in *AAS* 61 (1969), s. 217–222; týž, apoštol. konst. *Divinae consortium naturae* (15. srpna 1971), in *AAS* 63 (1971), s. 657–664; týž, apoštol. konst. *Sacram unctionem infirmorum* (30. listopadu 1972), in *AAS* 65 (1973), s. 5–9.

32 *Dei verbum*, č. 8, in *AAS* 58 (1966), s. 821.

33 Srov. Benedikt XVI., postsynod. apoštol. exhort. *Sacramentum caritatis* (22. února 2007), č. 12, in *AAS* 99 (2007), s. 113; CIC, kán. 841.

34 Je třeba znovu zdůraznit rozlišení mezi zákonností a platností, stejně jako je třeba mít na paměti, že jakákoli změna ve formulí svátosti je vždy vážně nedovoleným činem. I když se domníváme, že drobná změna nemění původní smysl svátosti, a tudíž ji nečiní neplatnou, stále je nezákonná. V pochybných případech, kdy došlo ke změně formy nebo materie svátosti, spadá rozlišení její platnosti do kompetence tohoto Dikasteria pro nauku víry.

nonického práva,³⁵ jsou stanoveny v liturgických knihách vydaných příslušnými autoritami. Je třeba věrně je dodržovat, aniž by se „cokoli přidávalo, ubíralo nebo měnilo“.³⁶

18. S materií a formou souvisí úmysl vysluhujícího, který svátost slaví. Je zřejmé, že zde je třeba odlišit úmysl vysluhujícího od jeho osobní víry a morálního stavu, které nemají vliv na platnost daru milosti.³⁷ Vysluhující totiž musí mít úmysl „konat to, co koná církev“,³⁸ čímž se svátostný úkon stává skutečně lidským úkonem, zbaveným jakéhokoli automatismu, a plně církevním úkonem, zbaveným svévole jednotlivce. Navíc vzhledem k tomu, že to, co církev koná, není nic jiného než to, co ustanovil Kristus,³⁹ přispívá i úmysl spolu s materií a formou k tomu, aby se svátostné jednání stalo pokračováním spásného díla Páně.

Materie, forma a úmysl jsou vnitřně propojeny: jsou začleněny do svátostného jednání takovým způsobem, že úmysl se stává principem sjednocujícím materii a formu a činí z nich posvátné znamení, jímž se uděluje milost *ex opere operato*.⁴⁰

35 Viz například: CIC, kán. 849 pro křest; kán. 880 § 1–2 pro biřmování; kán. 900 § 1, 924 a 928 pro eucharistii; kán. 960, 962 § 1, 965 a 987 pro svátost pokání; kán. 998 pro svátost nemocných; kán. 1009 § 2, 1012 a 1024 pro svátost svěcení; kán. 1055 a 1057 pro svátost manželství; kán. 847 § 1 pro užívání posvátných olejů.

36 *Sacrosanctum Concilium*, č. 22, in *AAS* 56 (1964), s. 106. Srov. CIC, kán. 846 § 1.

37 Srov. Tridentský koncil, *Decretum de Sacramentis*, kán. 12: DH 1612; *Canones de sacramento baptismi*, kán. 4: DH 1617. V dopise císaři v roce 496 papež Anastáz II. uvedl: „Jestliže paprsky tohoto viditelného slunce, ačkoli procházejí páchnoucími místy, nejsou vůbec poskvrněny žádným znečištěním při styku, tím spíše není síla toho [slunce], které učinilo toto viditelné, omezena žádným zneuctěním ze strany služebníka“: DH 356.

38 Tridentský koncil, *Decretum de Sacramentis*, kán. 11: DH 1611. Srov. Kostnický koncil, bula *Inter cunctas*, 22: DH 1262; Florentský koncil, bula *Exsultate Deo*: DH 1312; CIC, kán. 861 § 2; 869 § 2; *Katechismus katolické církve*, č. 1256.

39 Srov. sv. Tomáš Akvinský, *Summa Theologiae*, III, q. 64, a. 8; Benedikt XIV., *De Synodo dioeclesana*, kn. VII, kap. 6, č. 9, 204.

40 Tridentský koncil, *Decretum de Sacramentis*, kán. 8: DH 1608.

19. Na rozdíl od materie a formy, které tvoří senzitivní a objektivní prvek svátosti, představuje úmysl vysluhujícího – spolu s dispozicí přijímajícího – její vnitřní a subjektivní prvek. Ten však má ze své podstaty tendenci projevovat se i navenek prostřednictvím zachovávaní obřadu stanoveného církví, takže závažná změna podstatných prvků vnáší pochybnost i o skutečném úmyslu vysluhujícího, a tím zneplatňuje působnost slavené svátosti.⁴¹ V zásadě totiž platí, že se úmysl konat to, co koná církev, vyjadřuje v užívání materie a formy, které církev stanovila.⁴²

20. Materie, forma a úmysl jsou vždy zasazeny do kontextu liturgického slavení, které nepředstavuje ceremoniální *ornatus* svátostí, ba ani didaktické uvedení do skutečnosti, která se naplňuje, ale jakožto celek představuje událost, v níž pokračuje osobní a komunitní setkání mezi Bohem a námi v Kristu a v Duchu Svatém, setkání, jež prostřednictvím smyslových znamení „dokonale oslavuje Boha a posvěcuje člověka“.⁴³

Nezbytná péče o podstatné prvky svátostí, na nichž závisí jejich platnost, musí být proto v souladu s péčí a úctou k celému slavení, v němž se smysl a účinky svátostí plně objasňují prostřednictvím množství gest a slov, a tím se podporuje *actuosa participatio* věřících.⁴⁴

41 Srov. Lev XIII., apoštol. list *Apostolicae curae*: DH 3318.

42 Je však možné, že i když je předepsaný obřad navenek dodržován, úmysl vysluhovatele se liší od úmyslu církve. To se stává u těch církevních společenství, která změnila víru církve v nějakém podstatném prvku, čímž narušují úmysl svých služebníků a brání jim v tom, aby při slavení svátostí měli úmysl dělat to, co dělá církev, a nikoli jejich společenství. To je například důvod neplatnosti křtu udělovaného mormony (Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů); protože Otec, Syn a Duch Svatý jsou pro ně něčím podstatně odlišným od toho, co vyznává církev, je jimi udělovaný křest, ačkoli je udělován stejnou trinitární formulí, zneplatněn chybou in fide, která se promítá do úmyslu vysluhovatele. Srov. Kongregace pro nauku víry, *Resp. ad propositum dubium de validitate Baptismatis* (5. června 2001), in *AAS* 93 (2001), s. 476.

43 *Sacrosanctum Concilium*, č. 7, in *AAS* 56 (1964), s. 101.

44 Druhý vatikánský koncil v této souvislosti nabádá pastýře k bdělosti, „nejen aby se při liturgických úkonech zachovávaly zákony týkající se jejich platného a dovoleného konání, ale také aby se jich věřící zúčastňovali uvě-

21. Samotná liturgie dovoluje takovou rozmanitost, která církev chrání před „strohou jednotou“.⁴⁵ Z tohoto důvodu Druhý vatikánský koncil rozhodl, že „také při úpravě liturgických knih je možné uplatnit oprávněné rozdíly a přizpůsobení vzhledem k různým společenstvím, krajům a národům, zvláště v misiích; podmínkou je zachování podstatné jednoty římského ritu“.⁴⁶

Na základě toho liturgická reforma, kterou si přál Druhý vatikánský koncil, nejenže zmocnila biskupské konference k zavedení obecných úprav latinské *editio typica*, ale také stanovila možnost konkrétních úprav ze strany toho, kdo slaví bohoslužbu, a to výhradně za účelem vyjít vstříc pastoračním a duchovním potřebám věřících.

22. Aby však rozmanitost „neškodila jednotě, ale spíše jí sloužila“,“⁴⁷ zůstává zřejmé, že kromě případů výslovně uvedených v liturgických knihách je úprava posvátné liturgie výhradní odpovědností církevní autority,⁴⁸ kterou je podle okolností biskup, územní biskupské shromáždění, Apoštolský stolec.

Je totiž zřejmé, že „změnit z vlastní iniciativy formu svátosti nepředstavuje pouhé zneužití liturgie jakožto překročení pozitivní normy, ale *vulnus* způsobený současně církevnímu společenství a rozpoznatelnosti Kristova působení, což v nejzávažnějších případech činí samotnou svátost neplatnou, protože povaha služebného působení vyžaduje věrně předávat to, co bylo přijato (srov. 1 Kor 15,3)“.⁴⁹

III. PŘEDSEDÁNÍ LITURGII A ARS CELEBRANDI

23. Druhý vatikánský koncil a pokoncilní magisterium umožňují zahrnovat službu předsedání liturgii do jejího správného teologického významu. Biskup a jeho spolupracovníci předsedají liturgickému slavení, jehož vrcholem je eucharistie, „zdroj a vrchol celého křesťanského

doměle, aktivně a s duchovním užitekem“: *Sacrosanctum Concilium*, č. 11, in *AAS* 56 (1964), s. 103.

45 Tamtéž, č. 37, in *AAS* 56 (1964), s. 110.

46 Tamtéž, č. 38.

47 *Lumen gentium*, č. 13, in *AAS* 57 (1965), s. 18.

48 Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 22 § 1, in *AAS* 56 (1964), s. 106.

49 Kongregace pro nauku víry, *Doktrinní nota k úpravě svátostné formule křtu* (6. srpna 2020), in *L'Osservatore Romano*, 7. srpna 2020, s. 8.

života“,⁵⁰ *in persona Christi (Capitis) a nomine Ecclesiae*. V obou případech jde o formule, které jsou – byť s určitými obměnami – dobře doloženy Tradicí.⁵¹

24. Formule *in persona Christi*⁵² znamená, že kněz při slavení zpřítomňuje samotného Krista. To se vrcholným způsobem uskutečňuje při eucharistické konsekraci, když vyslovuje slova Páně se stejnou účinností a ztotožňuje na základě Ducha Svatého své vlastní já s Kristovým. Když pak koncil upřesňuje, že kněží předsedají eucharistii *in persona Christi Capitis*,⁵³ nemá v úmyslu podpořit pojetí, podle něhož by služebník jako „hlava“ disponoval mocí, kterou by vykonával libovolně. Hlavou církve, a tedy skutečným předsedajícím bohoslužby,

50 *Lumen gentium*, č. 11, in *AAS* 57 (1965), s. 15.

51 Srov. zvláště, pro formulaci *in persona Christi* (nebo *ex persona Christi*) – sv. Tomáš Akvinský, *Summa Theologiae*, III, q. 22 c; q. 78, a. 1 c; a. 4 c; q. 82, a. 1 c; pro formulaci *in persona Ecclesiae* (která bude později směřovat k formulaci *[in] nomine Ecclesiae*.) – týž, *Summa Theologiae*, III, q. 64, a. 8; ad 2; a. 9, ad 1; q. 82, a. 6 c. In *Summa Theologiae*, III, q. 82, a. 7, ad 3. Sv. Tomáš je pozorný, aby oba výrazy uvedl do spojitosti: „... *sacerdos in missa in orationibus quidem loquitur in persona Ecclesiae in cuius unitate consistit. Sed in consecratione sacramenti loquitur in persona Christi cuius vicem in hoc gerit per ordinis potestatem.*“

52 Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 33, in *AAS* 56 (1964), s. 108–109; *Lumen gentium*, č. 10, 21, 28, in *AAS* 57 (1965), s. 14–15, 24–25, 33–36; Pavel VI., enc. *Sacerdotalis caelibatus* (24. června 1967), č. 29, in *AAS* 59 (1967), s. 668–669; týž, apoštol. exhort. *Evangelii nuntiandi* (8. prosince 1965), č. 68, in *AAS* 68 (1976), s. 57–58; Jan Pavel II., apoštol. list *Dominicae Cenae* (24. února 1980), č. 8, in *AAS* 72 (1980), s. 127–130; týž, postsynod. apoštol. exhort. *Reconciliatio et paenitentia* (2. prosince 1984), č. 8, 29, in *AAS* 77 (1985), s. 200–202, 252–256; týž, enc. *Ecclesia de Eucharistia* (17. dubna 2003), č. 29, in *AAS* 95 (2003), s. 452–453; týž, postsynod. apoštol. exhort. *Pastores gregis* (16. října 2003), č. 7, 10, 16, in *AAS* 96 (2004), s. 832–833, 837–839, 848; CIC, kán. 899 § 2; 900 § 1.

53 Srov. Druhý vatikánský koncil, Dekret *Presbyterorum Ordinis* (7. prosince 1965), č. 2, in *AAS* 58 (1966), s. 991–993. Srov. také Jan Pavel II., postsynod. apoštol. exhort. *Christifideles laici* (30. prosince 1988), č. 22, in *AAS* 81 (1989), s. 428–429; týž, postsynod. apoštol. exhort. *Pastores dabo vobis* (25. března 1992), č. 3, 12, 15–18, 21–27, 29–31, 35, 61, 70, 72, in *AAS* 84 (1992), s. 660–662, 675–677, 679–686, 688–701, 703–709, 714–715, 765–766, 778–782, 783–787; CIC, kán. 1009 § 3; *Katechismus katolické církve*, č. 875; 1548–1550; 1581; 1591.

je pouze Kristus. On je „hlava těla, to je církve“ (Kol 1,18), nakolik ji ze svého boku dává vzejít, živí a pečuje o ni, miluje ji tak, že se za ni vydává (srov. Ef 5,25.29; Jan 10,11). *Potestas* kněze je *diakonia*, jak sám Kristus učí učedníky v souvislosti s poslední večeří (srov. Lk 22,25–27; Jan 13,1–20). Ti, kdo jsou na základě svátostné milosti Kristu připodobněni a podílejí se na autoritě, s níž vede a posvěcuje svůj lid, jsou proto v liturgii a v celé pastorační službě povoláni řídit se stejnou logikou, neboť byli ustanoveni pastýři, aby nepanovali nad stádem, ale sloužili mu podle vzoru Krista, dobrého Pastýře ovcí (srov. 1 Petr 5,3; Jan 10,11.14).⁵⁴

25. Služebný kněz, který předsedá slavení, zároveň jedná *nomine Ecclesiae*,⁵⁵ tedy představuje Krista jako hlavu před jeho tělem, kterým je církev, a zároveň před touto hlavou zpřítomňuje toto tělo, či spíše tuto nevěstu, jako nedílný subjekt slavení, kněžský lid, v jehož jménu služebník mluví a jedná.⁵⁶ Je-li pravda, že „když někdo křtí, křtí sám Kristus“, ⁵⁷ stejně tak platí, že „církev, když slaví svátost, jedná jako tělo, které působí neoddělitelně od své hlavy, neboť je to Kristus, hlava, kdo působí v těle, církvi, která se zrodila z velikonočního tajemství“. ⁵⁸ Tím je zdůrazněn vzájemný vztah mezi křestním a služebným kněžstvím,⁵⁹ což umožňuje pochopit, že druhé existuje ve službě prvního, a právě proto – jak jsme viděli – u toho, kdo vysluhuje svátosti, nikdy nesmí chybět úmysl konat to, co koná církev.

26. Dvojí a propojená funkce, kterou vyjadřují formule *in persona Christi* – *nomine Ecclesiae*, a vzájemný plodný vztah mezi křestním kněžstvím a služebným kněžstvím spolu s vědomím, že podstatné

54 Jak je uvedeno ve Všeobecných pokynech k Římskému misálu, č. 93: „Když tedy [kněz] slaví eucharistii, má sloužit Bohu a lidu důstojně a pokorně, [...] má u věřících vzbuzovat vědomí živé přítomnosti Kristovy.“

55 Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 33, in *AAS* 56 (1964), s. 108–109; *Lumen gentium*, č. 10, in *AAS* 57 (1965), s. 14–15; *Presbyterorum Ordinis*, č. 2, in *AAS* 58 (1966), s. 991–993.

56 Srov. *Lumen gentium*, č. 10, in *AAS* 57 (1965), s. 14–15.

57 *Sacrosanctum Concilium*, č. 7, in *AAS* 56 (1964), s. 101.

58 Kongregace pro nauku víry, *Doktrinální nóta k úpravě svátostné formule křtu* (6. srpna 2000), in *L'Osservatore Romano*, 7. srpna 2000, s. 8.

59 Srov. *Lumen gentium*, č. 10: *AAS* 57 (1965), s. 14–15.

prvky pro platnost svátostí je třeba brát v úvahu v jejich správném kontextu, tj. liturgickém dění, umožní vysluhujícímu stále více si uvědomovat, že „liturgické úkony nejsou soukromými úkony, nýbrž slavnostními projevy církve“, úkony, které i v „různosti stavů, úkolů a činné účasti“ „přísluší celému tělu církve, jsou projevem celého těla a na celé tělo působí“. ⁶⁰ Právě proto by měl kněz chápat, že autentická *ars celebrandi* je taková, která respektuje a vyzdvihuje Kristův primát a *actuosa participatio* celého liturgického shromáždění, a to i skrze pokornou poslušnost liturgickým normám. ⁶¹

27. Zdá se, že je stále naléhavější dozrát k umění slavit, které, držíce se v odstupu jak od rigidního rubricismu, tak od nespoutané fantazie, vede ke kázni, kterou je třeba respektovat právě proto, abychom byli autentickými učedníky: „Nejde o to, abychom museli dodržovat liturgickou etiketu: jde spíše o ‚discplínu‘ – ve smyslu, který používá Guardini –, která nás formuje, pokud ji dodržujeme s přesvědčením: jsou to gesta a slova, která vnášejí řád do našeho vnitřního světa, dávají nám prožívat pocity, postoje, jednání. Nejsou vyjádřením nějakého ideálu, který by nás měl inspirovat, ale jsou jednáním, které zapojuje tělo v jeho celistvosti, tedy v tom, že je jednotou duše a těla.“ ⁶²

ZÁVĚR

28. „Poklad víry máme v nádobě hliněné. To proto, aby se ta nesmírná moc připisovala Bohu, a ne nám“ (2 Kor 4,7). Antiteze, kterou použil apoštol Pavel, aby zdůraznil, jak se vznešenost Boží moci zjevuje skrze slabost jeho služby jako hlasatele, dobře vystihuje to, co se děje ve svátostech. Celá církev je povolána chránit bohatství, které je v nich obsaženo, aby prvenství Božího spásného působení v dějinách nebylo nikdy zastřeno, a to ani v křehkém zprostředkování znamení a gest vlastních lidské přirozenosti.

60 *Sacrosanctum Concilium*, č. 26, in *AAS* 56 (1964), s. 107. Srov. také tamtéž, č. 7, in *AAS* 56 (1964), s. 100–101; *Katechismus katolické církve*, č. 1140–1141.

61 Srov. *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, č. 24.

62 František, apoštol. list *Desiderio desideravi*, č. 51, in *L'Osservatore Romano*, 30. června 2022, s. 11.

29. *Virtus* působící ve svátostech utváří tvář církve a umožňuje jí předávat dar spásy, který chce Kristus, jenž zemřel a vstal z mrtvých, ve svém Duchu sdílet s každým člověkem. V církvi je tento velký poklad svěřen zejména jejím správcům, aby jej jako „starostliví služebníci“ Božího lidu živili hojností slova a posvěcovali milostí svátostí. Je především na nich, aby zajistili, že „krása křesťanské bohoslužby“ bude zachována a nebude „potřísněna povrchním a omezeným chápáním její hodnoty, anebo ještě hůř, jejím zneužíváním ve službě nějaké ideologické vize, ať už jakékoli“.⁶³

Jen tak může církev den za dnem „růst v poznání Kristova tajemství, ponořit [...] život do tajemství jeho Velikonoc a v očekávání jeho návratu ve slávě“.⁶⁴

Nejvyšší pontifik František při audienci udělené níže podepsanému prefektovi Dikasteria pro nauku víry dne 31. ledna 2024 schválil tuto nótu, o níž bylo rozhodnuto na plenárním zasedání tohoto dikasteria, a nařídil její zveřejnění.

Víctor Manuel Card. Fernández
Prefekt

Mons. Armando Matteo
Sekretář doktrinní sekce

Dáno v Římě v sídle Dikasteria pro nauku víry dne 2. února 2024, na svátek Obětování Páně

Ex Audientia Diei 31-1-2024

FRANTIŠEK

63 Tamtéž, č. 16: L'Osservatore Romano, 30. června 2022, s. 9.

64 Tamtéž, č. 64: L'Osservatore Romano, 30. června 2022, s. 12.